

Rafał Głębocki
rafal.glebocki@gmail.com
Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej
Dąbrowa Górnicza

Nowa kultura uczenia się a edukacja i praca w epoce cyfrowej

Współczesny sposób na wykształcenie potencjału innowacyjnego to kultura współpracy – zaufanie, odwaga, pewność siebie, nieco spontaniczności i różnorodności oraz współodpowiedzialność za sukcesy i porażki.

Mike Groff,
prezes i dyrektor generalny
międzynarodowej grupy Toyota Financial Services

Edukacja i praca w epoce cyfrowej

Dla ludzi żyjących w początkowych dekadach XXI wieku – w epoce cyfrowej – edukacja i praca to obszary życia komplementarne, nierozzerwalnie ze sobą związane (w przeciwieństwie do epoki industrialnej, kiedy czas edukacji zwykle kończył się wraz z wejściem na ścieżkę zawodową). Potrzeba elastyczności w odniesieniu do wykonywanych zadań, w rozumieniu regularnej zmiany kwalifikacji we współczesnych środowiskach pracy, którą eufemistycznie nazwano uczeniem się przez całe życie (ang. *Lifelong* lub *Lifewide Learning*) [Barney, 2008], wymaga obecnie od człowieka jako pracownika [...] *kreatywności, krytycznego, logicznego i abstrakcyjnego myślenia, umiejętności komunikacji, współpracy oraz rozwiązywania rzeczywistych problemów i korzystania z komputerów* [Polak, 2014].

Mentalna i kompetencyjna gotowość, która pozwoli na sprostanie tego typu wyzwaniom może zaistnieć wtedy, gdy człowiek jako uczący się jest świadomy konieczności i sposobów uczenia się. To z kolei, może zostać spełnione, a przede wszystkim zapoczątkowane, poprzez adekwatnie i umiejętnie realizowane procesy w instytucji szkoły – na każdym etapie edukacyjnym: od edukacji wczesnoszkolnej, aż po edukację wyższą.

Warto w tym miejscu przypomnieć niedawną konsternację pedagogów, kiedy satysfakcja po ogłoszeniu wyników badania PISA, w którym polscy uczniowie na etapie gimnazjalnym – w zakresie matematyki i nauk przyrodniczych – znaleźli się w czołówce europejskiej, zaczęła ustępować miejsca należnej refleksji, gdy okazało się, że w obszarze rozwiązywania problemów twórczych, tak dobrze już nie jest [Suchecka, 2014]. Bardziej wnikliwa analiza polskiego systemu edukacji może wykazać, że szkoła w obecnym kształcie przytłacza tysiącami faktów i (zaledwie) przygotowuje do egzaminów – zamiast sprzyjać rozwojowi umiejętności uczenia się, co w rezultacie może zwiększyć szanse na wyższą jakość życia – edukacji i pracy – w świecie szybkich i ciągłych zmian.

Meta-kompetencja epoki cyfrowej – umiejętność uczenia się

Aspekty edukacji i pracy w epoce cyfrowej należy rozpatrywać w szerszej perspektywie – holistycznie jako obraz większej całości, określonej przez Davida Perkinsa, amerykańskiego naukowca, profesora Harvard University mianem „the Big Picture” [Perkins,

2010]. Przykładowo, epoka cyfrowa wymaga od nas wysokiego stopnia specjalizacji: [...] już na pierwszym etapie kariery pracownika IT liczą się przede wszystkim umiejętności analitycznego myślenia, umiejętność współpracy w ramach pracy projektowej oraz znajomość języków obcych [Computerworld, 2014]. Jednak dopiero [...] połączenie dobrych podstaw technicznych z umiejętnościami miękkimi staje się akceleratorem dalszej kariery, a co za tym idzie również wynagrodzenia [tamże]. W takim ujęciu nadażenie za współczesnym rynkiem pracy jest możliwe przede wszystkim dzięki ciągłemu rozwojowi kompetencji nadrzędnej, która umożliwi kształtowanie i rozwój kompetencji pozostałych. Taką kompetencją nadrzędną – meta-kompetencją epoki cyfrowej – jest umiejętność uczenia się.

Ten fakt wynika z charakterystyki czasów, w których żyjemy. Paul Krugman – noblista z dziedziny ekonomii – w artykule opublikowanym w „The New York Times” zauważa, że [...] w epoce globalizacji przez szybkie zmiany przegrywają te osoby, których umiejętności stały się zbędne [Krugman, 2013]. Zatem adekwatnym sposobem zachowania, który sprzyja zrozumieniu i odniesieniu się do współczesności jest wykazywanie postawy rezydentnej – właściwego przystosowania jednostki do specyficznych i zmiennych warunków środowiskowych [Henley, 2010]. Z tego rodzaju sytuacją uczący się będą mieli do czynienia przez następne lata – procesy uczenia się zachodzą obecnie nie tylko w środowisku szkoły, ale w coraz większym stopniu i coraz częściej również w środowisku pracy. Takie są bowiem współczesne wymagania pracodawców, którzy oczekują, że pracownik [...] powinien być samodzielny, zdolny do zarządzania swoim stanowiskiem, skłonny do współpracy oraz gotowy i zdolny do ciągłego uczenia się oraz adaptacji do zmieniających się warunków [Bendyk, 2013]. Ważne stają się tzw. kompetencje miękkie, czyli np. [...] umiejętność pracy w grupie, komunikatywność, otwartość na zmiany oraz chęć uczenia się [Suchecka, 2013]. Z tego powodu, w czasach [...] gdy co chwila trzeba się przekwalifikowywać i doszkalać [Sendrowicz, 2013] – [...] przekwalifikowanie jest jednym ze sposobów na odnalezienie się na kurczącym się i ustawicznie zmieniającym się rynku pracy [Reisch, 2013] – umiejętność uczenia się wydaje się być tą zasadniczą. Autorzy Opracowania Opisów Standardów Kompetencji Zawodowych stwierdzają, że [...] uczenie się w celu wykonywania pracy, ze względów ekonomicznych, społecznych i psychologicznych, jest jednym z najważniejszych zadań edukacyjnych [Bednarczyk i inni, 2013] – szkoły w epoce cyfrowej. Jednocześnie – jak zauważa Ken Robinson, światowej sławy ekspert ds. kreatywności – [...] współczesny uczący się przypisuje duże znaczenie uczeniu się profesji. Dlatego dokonanie próby ulepszenia systemów edukacyjnych powinno odbywać się z dbałością o rozwój kontekstu zawodowego [Robinson, 2013]. Współcześnie coraz częściej jest to kontekst współpracy realizowany na zasadach pracy projektowej [Barney, 2008].

Kompetencja uczenia się jest nieodłącznie związana również z procesami IT. Należy pamiętać, że [...] od cyfrowego świata nie ma ucieczki, trzeba jednak stale uczyć się, jak w nim żyć [Grzeszak, 2013]. Szacuje się, że do końca drugiej dekady XXI wieku 90% miejsc pracy będzie wymagało podstawowego poziomu umiejętności cyfrowych, a ponad 60% uczniów dziś rozpoczynających edukację będzie pracowało w zawodach jeszcze nie istniejących [European Commission, 2012].

Wyniki *Diagnozy Społecznej 2013* wskazują, że dostęp do Internetu ma w Polsce prawie 70% społeczeństwa, ale jedynie 34% internautów deklaruje samodzielne wykonanie prezentacji, a 30% potrafi korzystać wyłącznie z przeglądarki. Innych kompetencji cyfrowych nie mają [Czubkowska, 2013]. Jak stwierdza socjolog Dominik Batorski [...] w *innych krajach europejskich ludzie znacznie częściej mają poczucie, że muszą zwiększać swoje kompetencje cyfrowe, pomimo iż zwykle są one wyższe, niż przeciętnie w Polsce* [Uszyńska, 2014]. Z tego powodu – w odniesieniu do polskiej szkoły – konieczne jest rozwijanie kompetencji uczenia się kontekstowego wykorzystania mediów cyfrowych. Chodzi jednak o coś więcej niż tylko umiejętności techniczne. Ważne jest, aby proces ten zachodził zgodnie z wartościami humanistycznymi – w realiach odpowiedzialnego, świadomego, racjonalnego i krytycznego użytkownika IT, będącego próbą osiągnięcia stanu względnej równowagi między techniką a kulturą [Morbiter, 2007].

Szkoła epoki cyfrowej nie może pominąć faktu szybkiej dezaktualizacji wiedzy – potrzeby „oduczania się” i uczenia się na nowo. Dlatego tak ważna okazuje się postawa proaktywna, w rozumieniu zdolności do efektywnego pozyskiwania i wykorzystania informacji – z pełnym zaangażowaniem uczącego się. [...] *Jeżeli wiesz czego i jak się uczyć oraz potrafisz znaleźć informację szybciej od innych – zajdziesz dalej w życiu. To bezcenna umiejętność* – twierdzi Robert Kiyosaki, amerykański inwestor i ekspert w dziedzinie edukacji finansowej. Zacytowany pogląd pochodzi z tekstu pod znamionym i wymownym tytułem *Ucz się lub umieraj* (ang. *Learn or Die*) [Kiyosaki, 2013].

Umiejętność uczenia się jest odnotowywana jako istotna również wśród ludzi kultury i mass mediów. Przykładem może być Tiffany Shlain – amerykańska kreatorka filmów, według wydawców pisma „Newsweek” jedna z kobiet kształtujących XXI wiek – która w swojej działalności zbliża Hollywood i Doline Krzemową poprzez tworzenie filmów na zasadzie współpracy z odbiorcami (ang. *Cloud-sourced*). W wywiadzie przeprowadzonym przez Andrew Keena – anglo-amerykańskiego medioznawcę, jak również felietonistę znanego serwisu internetowego związanego z tematyką nowych mediów „TechCrunch” – T. Shlain w odniesieniu do swojego najnowszego dzieła pt. *Jakie umiejętności należy rozwijać w XXI wieku?* (ang. *What skills do you think you need to flourish in the 21st century?*) stwierdza, iż dzięki ciągłemu dostępowi do informacji współczesny człowiek jest [...] *nieustającym uczącym się, który stale uczy się tego, czym szczególnie się interesuje* [Keen, 2014].

Jakie zatem warunki powinny zostać stworzone w celu umożliwienia uczącym się rozwijania kompetencji uczenia się? Wydaje się, że u podstaw nowego podejścia znajdują się dwa zasadnicze pojęcia: środowisko uczenia się – na poziomie operacyjnym oraz nowa kultura uczenia się – na meta-poziomie.

Współczesna szkoła – środowisko sprzyjające uczeniu się

K. Robinson konstatuje, że nowa charakterystyka edukacji – uwzględniająca kompetencję uczenia się – powinna zaistnieć w instytucji szkoły za sprawą odpowiednich procesów dydaktycznych i metod pedagogicznych [Robinson, 2013], można dodać, w celu stworzenia szkoły rozumianej jako środowisko sprzyjające uczeniu się. W organizacyjnych i instytucjonalnych realiach polskiej szkoły istnieje możliwość realizacji tego celu, np.

za pomocą pracy metodą projektu edukacyjnego lub dzięki koncepcji odwróconej klasy (ang. *flipped classroom*).

Obie metody – dobrze znane pedagogom – są z powodzeniem stosowane w szkołach na całym świecie. Jednak w kontekście tego drugiego sposobu warto zwrócić uwagę na propozycję modyfikacji przedstawioną przez Jackie Gerstein – amerykańską specjalistkę w zakresie nauczania z wykorzystaniem procesów IT. Autorka książki *The Flipped Classroom: The Full Picture. Based on an Experiential Model of Learning* [Gerstein, 2012] uznaje przydatność koncepcji odwróconej klasy, szczególnie w aspekcie „odzyskania” czasu na zajęciach w szkole dzięki zapoznawaniu się z materiałem teoretycznym przez uczących się w ich czasie własnym. Jednocześnie zwraca uwagę, że taka forma zajęć może być postrzegana, jako „nowe opakowanie” dla dotychczasowej formy wykładu, z tym że dostarczanego do odbiorców za pomocą mediów cyfrowych. Dlatego, w celu zwiększenia zaangażowania uczących się w uczenie się, J. Gerstein proponuje m.in. włączenie do procesu edukacyjnego tzw. cyklu Kolba (ang. *Kolb's Experimental Learning Circle*) – techniki dydaktycznej często wykorzystywanej w szkoleniach zawodowych. Jest to kolejny przykład wspólnych elementów oraz przenikających się relacji pomiędzy edukacją i pracą w epoce cyfrowej.

Nowa kultura uczenia się a środowisko edukacji i pracy w epoce cyfrowej

Od współczesnej szkoły oczekuje się, że będzie środowiskiem sprzyjającym uczeniu się, a nie „instytucją nauczającą”. Prof. Janusz Morbitzer zauważa, że [...] *nieprzystająca do współczesności edukacja transmisyjna, polegająca na jednokierunkowym przekazywaniu wiedzy od nauczyciela do ucznia, powinna zostać zastąpiona przez nowe koncepcje psychologiczne, które uwzględnią indywidualne różnice potencjału intelektualnego poszczególnych uczniów w procesie nauczania i uczenia się* [Morbitzer, 2013].

Jedną z takich koncepcji jest nowa kultura uczenia się – szeroka formuła pedagogiczna akcentująca m.in. [...] *głęboki szacunek dla otaczającego nas świata i zaakceptowanie ciągłych zmian, jakie w nim zachodzą* [Morbitzer, 2014], a także starania zawierające współkreowanie i współtworzenie świata, zmianę zarówno w sposobie oceniania (w kierunku dostarczania informacji zwrotnej w odniesieniu do aktualnie wykorzystanych umiejętności), jak i w związku z nowymi zadaniami stawianymi przed nauczycielami (nie są wyłącznie ekspertami w swojej dziedzinie, ale również edukacyjnymi partnerami uczących się), czy usytuowanie ucznia w centrum procesu edukacyjnego [tamże].

Warto podkreślić, iż w przeszłości istnieli pedagogiczni poprzednicy dzisiejszych propagatorów nowej kultury uczenia się. Zwolennicy tzw. szkoły progresywistycznej Johna Deweya uważali, że samodzielność uczniów w zdobywaniu informacji i budowie wiedzy jest istotna, a nauczyciele powinni obserwować i wspierać edukację uczniów; zwracano również uwagę na zainteresowania uczniów, w celu potencjalnego zwiększenia ich kreatywności [Kupisiewicz, 1973]. Z kolei w tzw. szkole freinetowskiej, stworzonej na początku XX wieku, [...] *wiedza zgromadzona przez uczniów wchodziła w obieg, a dzieci same pisały podręczniki. Zatem Web 2.0 – w którym wszyscy jesteśmy twórcami treści – już istnieje w tradycji pedagogicznej* [Szkudlarek, 2011]. Należy również przypomnieć, że [...] *metoda*

projektów pochodzi ze Stanów Zjednoczonych, gdzie zaczęto ją stosować w nauczaniu na początku XX wieku. Jej twórcą był William Heard Kilpatrick, pedagog i filozof amerykański, profesor Columbia University w Nowym Jorku [Strykowski, Burewicz, 2012]. Współcześnie nurt nowej kultury uczenia się na gruncie edukacji i pracy w Stanach Zjednoczonych reprezentują m.in. Douglas Thomas i John Seely Brown [Thomas, Brown, 2011].

W związku z poruszonym tematem, *novum* nowej kultury uczenia się upatrujemy w adekwatności zastosowania tej koncepcji w procesach kształcenia i pracy w XXI wieku. Jest to formuła edukacyjna, której założenia można dostosować zarówno do potrzeb, jak i możliwości zaistniałych dzięki rozwojowi mediów cyfrowych, a przede wszystkim Internetu.

Praktycznie nieograniczony dostęp do zróżnicowanych źródeł treści oraz możliwość szybkiej wymiany informacji, wymagają od współczesnego człowieka odpowiednich decyzji i sprawnych działań. Płynna nowoczesność stawia przed nami nowe wyzwania, do których coraz częściej odnosimy się poprzez procesy uczenia się, np. różnorodnych form komunikacji w zglobalizowanych społeczeństwach, nowych narzędzi informatycznych, czy rozwiązywania złożonych problemów, w tym związanych z kulturą (zdalnej) pracy i współpracy. W rezultacie czynnie współtworzymy otoczenie i określamy szanse na nowo, przez co uzyskujemy perspektywę zwiększenia naszego potencjału na rynku pracy. Zatem, nową kulturę uczenia się można określić jako współczesną koncepcję pedagogiczną wspierającą meta-kompetencję – umiejętność uczenia się w środowiskach edukacji i pracy w epoce cyfrowej.

Bibliografia

Barney D.: *Spółczesność sieci*. Wydaw. Sic! Warszawa 2008

Bednarczyk H., Koprowska D., Woźniak I., Kupidura T.: *Opracowanie Opisu Standardów Kompetencji Zawodowych*. 2013. http://standardykompetencji.pl/download/materialy_szkoleniowe.pdf [dostęp 05.05.2014]

Bendyk E.: *Ostatni dzwonek*. 2013. <http://www.polityka.pl/spoleczenstwo/artykuly/1546773,1,jak-ozywic-polska-edukacje.read> [dostęp 05.05.2014]

Computerworld Online: *Innowacje: porażka elementem innowacji, współpraca podstawą sukcesu*. http://www.computerworld.pl/news/393562_1/Innowacje.porazka.elementem.innowacji.wspolpraca.podstawa.sukcesu.html [dostęp 05.05.2014]

Computerworld Online: *Zarobki w IT – wiele zależy od specjalizacji*. <http://www.computerworld.pl/news/396296/Zarobki.w.IT.wiele.zalezy.od.specjalizacji.html> [dostęp 05.05.2014]

Czubkowska S.: *Umiejętności komputerowe Polaków z roku na rok maleją*. 2013. <http://forsal.pl/artykuly/714565,polska-cyfrowa-to-kraj-wtornych-analfabetow.html#> [dostęp 06.05.2014]

European Commission: *Digital Agenda For Europe. Scoreboard 2012*. http://ec.europa.eu/digital-agenda/sites/digital-agenda/files/KKAH12001ENN-PDFWEB_1.pdf [dostęp 05.05.2014]

Gerstein J.: *The Flipped Classroom: The Full Picture. Based on an Experiential Model*

- of Learning. Jackie Gerstein, 2012
- Grzeszak A.: *Jomo i fomofooby*. 2013. <http://www.polityka.pl/rynek/1546661,1,e-konsumenci-cyfrowy-biznes.read> [dostęp 06.05.2014]
- Henley R.: *Resilience enhancing psychosocial programmes for youth in different cultural contexts: Evaluation and research. Progress in Development Studies*. 2010. <http://pdj.sagepub.com/content/10/4/295.full.pdf+html> [dostęp 05.05.2014]
- Keen A.: *How Cloud Films Wants To Keep Movies Authentic In The Age Of The Selfie*. <http://techcrunch.com/2014/04/25/how-cloud-films-wants-to-keep-movies-authentic-in-the-age-of-the-selfie/> [dostęp 06.05.2014]
- Kiyosaki R.: *Learn or Die*. 2013. <http://www.richdad.com/Resources/Rich-Dad-Financial-Education-Blog/February-2013/learn-or-die.aspx> [dostęp 05.05.2014]
- Krugman P.: *Detroit, the New Greece*. 2013. http://www.nytimes.com/2013/07/22/opinion/krugman-detroit-the-new-greece.html?_r=0 [dostęp 05.05.2014]
- Kupisiewicz C.: *Podstawy dydaktyki ogólnej*. PWN, Warszawa 1973
- Morbitzer J.: *Edukacja wspierana komputerowo a humanistyczne wartości pedagogiki*. Wydaw. Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2007
- Morbitzer J.: *Nowa kultura uczenia się – ku lepszemu edukacji w cyfrowym świecie*. [W:] *Edukacja Jutra. Od tradycji do nowoczesności. Aksjologia w edukacji jutra*. Wydawca: Oficyna Wydawnicza „HUMANITAS”, Sosnowiec 2014, s. 137-147
- Morbitzer J.: *O konieczności i kierunkach zmian polskiej edukacji – zarys problematyki*. [W:] *Edukacja Jutra. Tradycja i nowoczesność we współczesnej organizacji systemu kształcenia*. Red. nauk. K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz. Oficyna Wydawnicza „HUMANITAS”, Sosnowiec 2013, s. 101-112
- Perkins D.: *Making Learning Whole. How Seven Principles of Teaching Can Transform Education*. Jossey-Bass, San Francisco 2010
- Polak M.: *Porozmawiajmy o kompetencjach informatycznych ucznia i obywatela*. <http://www.edunews.pl/narzedzia-i-projekty/projekty-educacyjne/2624-porozmawiajmy-o-kompetencjach-informatycznych-uczni-i-obywatela> [dostęp 05.05.2014]
- Reisch J.: *Nowy zawód na nowe czasy*. 2013. <http://www.rynekpracy.pl/artukul.php/n.243/wpis.699> [dostęp 05.05.2014]
- Robinson K.: *Changing the Education Paradigm*. 2013. <http://www.thedailyriff.com/articles/sir-ken-robinson-delivers-a-new-knock-out-punch-to-the-education-system-453.php> [dostęp 05.05.2014]
- Robinson K.: *The purpose of education*. <http://www.thedailyriff.com/articles/ruminations-by-sir-ken-robinson-624.php> [dostęp 05.05.2014]
- Sendrowicz B.: *Wolność na etacie*. 2013. http://wyborcza.pl/1,132486,14243142,Wolnosc_na_etacie.html#Cuk [dostęp 05.05.2014]
- Strykowski W., Burewicz A.: *Metoda projektów w zajęciach szkolnych*. „Neodidagmata” 2012, nr 31/32. Wydaw. Naukowe UAM, Poznań 2011, s. 7-19

Suchecka J.: *Drugi kierunek studiów? Oficjalnie – potrzebny. Naprawdę – nikogo nie obchodzi.* 2013. http://wyborcza.pl/1,75248,14389183,Drugi_kierunek_studiow_Oficjalnie_potrzebny_Naprawde.html [dostęp 05.05.2014]

Suchecka J.: *Szkoło, mamy problem z... rozwiązywaniem problemów. Kolejne wyniki badań PISA.* 2014. http://wyborcza.pl/1,75478,15739636,Szkoło_mamy_problem.html [dostęp 05.05.2014]

Szkudlarek T.: *Mądrość 2.0.* 2011. http://wyborcza.pl/1,97863,8951281,Madrosc_2_0.html [dostęp 06.05.2014]

Thomas, D., Brown, J.S.: *A New Culture of Learning: Cultivating the Imagination for a World of Constant Change.* CreateSpace, Lexington 2011

Uszyńska H.: *Kompetencje cyfrowe Polaków są wystarczające?*
<http://www.polskieradio.pl/42/273/Artykul/1089855,Kompetencje-cyfrowe-Polakow-sa-wystarczajace> [dostęp 05.05.2014]